

УДОСКОНАЛЕННЯ ГАЛУЗЕЙ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА ТА ЗАКОНОДАВСТВА

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

УДК 342.9

А.М. Апаров

кандидат юридичних наук, доцент

Київська державна академія водного транспорту імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного

ПОЛЬСЬКИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ЮСТИЦІЇ

У статті досліджено історію розвитку інституту адміністративної юстиції в Польщі, особливості становлення адміністративних судів в умовах адміністративно-територіальної реформи, компетенцію адміністративних судів, а також особливості адміністративних проваджень в адміністративних судах Польщі.

Ключові слова: адміністративно-процесуальне право, адміністративне право, державне управління, суспільні відносини, адміністративна юстиція, адміністративно-процесуальне законодавство.

I. Вступ

Польща не належить до держав, законодавство яких традиційно є об'єктом пильної уваги з боку дослідників. Це не цілком справедливо, оскільки вона має свою історію розвитку інституту юрисдикційного контролю у сфері державного управління. Ця країна дуже близька нам не лише в етнічному й географічному сенсі. Тривалий час Польща була в складі співдружності держав, члени якої тісно пов'язані між собою узами загальної політики, економіки й культури. Нині Польща, як і Україна, розробляє нову модель судової влади і її практика може виявитися для вітчизняного законодавця далеко не зайвою.

II. Постановка завдання

Метою статті є дослідження польського досвіду організації адміністративної юстиції.

III. Результати

Дослідження адміністративно-процесуального права за новою ідеологією українського адміністративного права відповідно до його суспільної цінності, методу, предмета і структури здійснені в працях: В.Б. Авер'янова, О.Ф. Андрійко, Ю.П. Битяка, І.П. Голосніченка, В.М. Горшеньова, Є.В. Додіна, Р.А. Калюжного, А.П. Ключніченка, Л.В. Ковалюк, В.К. Колпакова, А.Т. Комзюка, В.В. Копейчикова, Є.Б. Кубка, Є.В. Курінного, В.М. Марчука, О.І. Миколенка, О.В. Негодченка, Н.Р. Нижник, В.Ф. Опришка, О.І. Остапенка, В.Г. Перепелюка, В.П. Петкова, О.П. Рябченко, А.О. Селіванова, В.М. Селіванова, В.Ф. Сіренка, М.Ф. Стахурського, В.Я. Тація, М.М. Тищенко,

ка, В.В. Цветкова, В.М. Шаповала, В.К. Шкарупи, Ю.С. Шемшученка та інших.

Загалом, адміністративна юстиція в Польщі має вдалий результат свого розвитку. Виникнення органів державної влади в Польщі належить до соціалістичної епохи в її, так би мовити, класичному варіанті. Згодом вона пережила важкий період воєнного стану, час краху соціалізму й, нарешті, зробила остаточний перехід до плюралістичної демократії. Незважаючи на всі ці дуже істотні політичні зміни, адміністративна юстиція стала невід'ємним і втім ефективно діючим елементом польської юридичної системи.

Реформа Адміністративно-процесуального кодексу Польщі (АПК), в ході якої в Польщі був створений інститут судового контролю за законністю управлінської діяльності, стала результатом депутатської ініціативи. Ця обставина досить наочно свідчить про те, що введення інституту адміністративної юстиції було обумовлене об'єктивною, усвідомленою більшістю польського суспільства соціальною потребою. Вперше подібна ініціатива спричинила видання акту, що мав значну сферу впливу й надзвичайно складного не лише за своїм змістом, але й за своєю юридичною формою.

У кінці 70-х р. ХХ ст. в польському парламенті була створена спеціальна комісія, до співпраці з якою були залучені інші комісії сейму, ряд депутатських груп у воєводствах, а також група експертів, що складалася з представників науки і практики. Був зібраний великий матеріал від різних адміністративних органів і судів, вивчався досвід зарубіжних країн. Законопроект широко обгово-

рувався в різних колах польського суспільства. Робота над ним висвітлювалася в польських засобах масової інформації: на сторінках газет, по радіо і телебаченню. Щоб виявити громадську думку з приводу реформи адміністративного процесу, серед населення країни були організовані спеціальні опитування, основні напрями цієї реформи неодноразово були предметом обговорення на різного роду науково-практичних конференціях.

Тут важко утриматися від того, щоб не провести аналогію з вітчизняним актом про судовий контроль, робота над яким була розпочата приблизно в ті ж терміни, що й у Польщі. Йдеться, насамперед, про Кодекс України про адміністративне судочинство. Звичайно, це порівняння буде не на користь останнього. Насправді, польське законодавство про адміністративну юстицію було прийняте понад 27 років тому й ефективно функціонує досі, не зазнавши за цей досить значний термін будь-яких серйозних змін. Що стосується відповідного вітчизняного акту, то одна його підготовка зайняла майже ціле десятиліття. Прийнятий нарешті закон виявився не досить ефективним. Характерний факт: інститут польської адміністративної юстиції знайшов своє закріплення в 1997 р. на конституційному рівні після багаторічного існування в правовій системі цієї країни. У нас же все відбувалося якраз навпаки. Спочатку з'явилася Конституція України й тільки після цього почалися законопроектні роботи з реалізації її положень. Зрозуміло, що за такої послідовності підготовка відповідного закону про судовий контроль не могла не зіткнутися з серйозними труднощами.

Звичайно, й у Польщі не все йшло вдало з легалізацією нового інституту. Він з'явився всупереч серйозному опору багатьох високопоставлених осіб, що вважали його свого роду " виразкою" на здоровому тілі польської судової системи. Польська юридична громадськість не підтримала ідею заміни АПК новим нормативним актом; було прийнято рішення йти шляхом реформування вже чинного законодавства. При цьому була схвалена концепція адміністративно-процесуального кодексу як комплексного акту зі збереженням в ньому норм, що стосуються скарг і пропозицій; спорів, розмежування компетенції між органами державного управління й судами, а також норм, що регламентують судовий контроль за законністю управлінської діяльності.

У ході реформи АПК польський законодавець скасував багато приписів процедурного характеру, які регулювали розгляд окремих категорій адміністративних справ і значно обмежували, порівняно з відповідними нормами АПК, правові гарантії для

сторін адміністративного процесу, що, в свою чергу, створювало великі труднощі в правозастосовній практиці. Характерно, що за межами кодексу залишилися деякі специфічні адміністративні процедури, зокрема, провадження у справах про адміністративні правопорушення.

Положення АПК були поширені на сферу податкових відносин і відносин у сфері соціального забезпечення. У кодексі систематизовані норми, що регулюють порядок видачі зацікавленим особам різного роду адміністративних довідок, визначені умови їх видачі, строки, а також передбачена можливість оскарження відмови у здійсненні подібних дій. Істотна новела полягала у введенні інституту мирової угоди між сторонами адміністративного провадження. Такі угоди затверджуються відповідним органом державного управління й мають такі ж юридичні наслідки, як і рішення, винесені безпосередньо в ході самого адміністративного процесу.

Законодавець зміцнив принцип подвійної інстанції в розгляді адміністративних спорів: до реформи в ряді випадків адміністративне рішення, прийняте органом державного управління по першій інстанції, не могло бути оскаржене, і ця обставина істотно обмежувала процесуальні права сторін. За новими правилами оскарження допускається практично в кожній справі. Були розширені правові можливості для участі в процесі громадських організацій у справах, що стосується інтересів інших осіб. При цьому були значно обмежені можливості для так званого повороту до гіршого. Такий поворот можливий зараз лише в тих випадках, коли оскаржене рішення грубо порушує положення закону або суспільні інтереси. В АПК встановлений цілий ряд нових процесуальних строків, необхідних для виконання відповідних адміністративних дій, при цьому багато термінів значно скорочені. Деякі положення кодексу спрямовані на забезпечення стабільності адміністративних рішень. Так, кодекс передбачає ряд строків давності, витікання яких погашає можливість відміни вказаних рішень (ст. 146). До кодексу був включений спеціальний розділ, що містить норми, які регулюють порядок вирішення спорів про компетенцію між органами державного управління й судами. Для вирішення таких спорів був створений спеціальний орган – Компетенційна колегія при Верховному Суді.

Проте серйозні зміни адміністративно-процесуального кодексу полягали у введенні інституту судового контролю за законністю рішень органів державного управління. Професор А. Зелінський підкреслював свого часу, що ця новела – одне з найважливіших явищ у польській законодавчій практиці, і

що значення цієї реформи неможливо переоцінити. "Судовий контроль за законністю адміністративних рішень, – писав він, – повинен забезпечувати правопорядок у діяльності органів державного управління, підвищити рівень цієї діяльності, зробити однаковим застосування приписів адміністративного права, розширити сферу прав громадян, посилити довіру громадянина до органів державної адміністрації, нарешті, усунути певний комплекс неповноцінності, що виникає при порівнянні польського законодавства з іншими правовими системами" [1, с. 6]. А. Зелінський говорив, що дорога до цього інституту була дуже довгою і що в результаті польський законодавець, використовуючи традиції того Верховного Адміністративного Трибуналу довоєнної Польщі, створив оригінальну модель юрисдикційного контролю, що втілилася у Вищому адміністративному суді. Хоча цей орган, писав він, є органом спеціальної юрисдикції, його діяльність побудована на єдиних для всієї польської судової системи принципах, таких, наприклад, як незалежне здійснення суддями їх професійних функцій або загальний нагляд за його діяльністю з боку Верховного Суду [2, с. 12].

У процесі підготовки закону про реформування АПК висловлювалося багато різних думок відносно того, в якому виді слід систематизувати норми, що регулюють організацію судового контролю. Було досить серйозних аргументів на користь того, щоб видати окремих нормативний акт, у якому відповідні норми були б зібрані воедино. Основним аргументом прибічників цього підходу було наступне міркування. Проблематика юрисдикційного контролю виходить далеко за рамки власне адміністративного процесу; на перший план у цьому випадку висувається зовсім не адміністративно-процесуальна проблематика, а питання так званого судового права, тобто питання, пов'язані з організацією й функціонуванням судових органів. Стверджувалося, що кодифікація відповідних норм в окремому правовому акті істотно вплинула б на підвищення ролі цього інституту в польській правовій системі. Проте розробники законопроекту пішли шляхом інкорпорації його в АПК.

Передусім це було обумовлено тією обставиною, що цей інститут прокладав собі дорогу в польській правовій системі з великими труднощами. С. Завадський підкреслював, що якщо досі не вдавалися спроби введення судового контролю шляхом видання окремого правового акту, то слід було б не повторювати таких спроб, а подумати про інший підхід до цього питання, використовуючи ті можливості, які з'явилися разом з реформою АПК. Цей підхід тим більше обґрунтований таким чином, що між адміністративною процедурою й контролем суду за

її реалізацією існує дуже тісний зв'язок. Так, у результаті судового рішення, що стосується питання про законність оскарженого управлінського акту, справа може бути знову розглянута органом державного управління і, таким чином, судовий розгляд стає окремою і специфічною стадією адміністративного процесу. Необхідно також було взяти до уваги факт, що адміністративний орган, що розглядає справу, не зможе не зважати на ті наслідки, які приносить в адміністративний процес інститут судового контролю. Так само й суддя, що розглядає спір про законність адміністративного рішення, не може не мати перед очима всієї адміністративної процедури. С. Завадський писав, що органічний зв'язок між такою процедурою й контролем, що здійснюється судом за її законністю, є найбільш вагомим аргументом на користь поєднання їх у рамках комплексного акту. Існувало декілька варіантів легалізації цього інституту: а) встановити в АПК принцип судового контролю і зберегти діючий порядок регулювання цього питання в чинному законодавстві; б) передбачити в законі перелік адміністративних справ, переданих у судову компетенцію; в) ввести в АПК загальний принцип судового оскарження адміністративних дій, вказавши одночасно коло справ, вилучених з судового контролю; г) встановити загальний принцип судового контролю суду за законністю адміністративних дій без будь-яких виключень [3, с. 24]. Врешті-решт була прийнята така правова модель судового контролю, яка з'єднала в собі елементи кожного з усіх можливих варіантів.

Стосовно організаційного встановлення нового інституту польський законодавець також знаходився перед вибором, а саме: передати адміністративні справи у відання загальних судів або створити для вирішення таких справ спеціальні адміністративні суди. На користь першого варіанту говорила його простота – передбачалося створити у Верховному суді Польщі й у воєводських судах спеціальні адміністративні палати. Проте врешті перевага все ж була віддана другому варіанту, який більшою мірою враховував специфічні особливості адміністративних справ і їх істотні відмінності від кримінального й цивільного судочинства.

Розгляд адміністративних спорів у Польщі знаходиться за межами компетенції загальних судів, він побудований за континентальною моделлю адміністративної юстиції. Для вирішення справ цієї категорії законодавець створив особливий юрисдикційний орган – Вищий адміністративний суд, який знаходиться в столиці країни (м. Варшава) й має декілька відділень, розташованих у ряді польських воєводств. Судді ВАС призначаються Президентом РП за пропозицією Все-

польської ради юстиції. Законодавство пред'являє до кандидатів у судді цілий ряд умов, у тому числі польське громадянство, наявність вищої юридичної освіти, досягнення 35-річного віку, не менше ніж 10-річний стаж роботи на адміністративній посаді або в якості судді, прокурора, нотаріуса, адвоката, а також володіння високим рівнем знань у сфері державного управління й адміністративного права (ст. 6 Закону про Вищий адміністративний суд).

Суд уповноважений брати до свого розгляду скарги на неправомірні рішення органів державного управління. Упродовж тривалого часу АПК містив перелік матеріальних правовідносин, віднесених до судової компетенції. У 1990 р. ця норма була змінена і встановлено демократичніше правило, що дає можливість звернутися до суду із скаргою на всі (за окремими виключеннями) адміністративні рішення. Предметом розгляду в адміністративному суді може бути не лише дія, але й бездіяльність управлінського органу, який не вирішив віднесені до його відання питання в установлені терміни. Правом подання скарги закон наділяє, по-перше, сторону адміністративного процесу, в якості якої може виступати, як правило, фізична або юридична особа, інтереси якої порушені цим процесом або яке вимагає від органу державного управління відповідних дій у зв'язку зі своїми правами, інтересами або обов'язками. По-друге, до уповноважених осіб закон відносить громадські організації, що брали участь в адміністративному провадженні. По-третє, уповноваженим суб'єктом може бути прокурор, який вносить протест на незаконний, на його думку, адміністративний акт (ст. 197 АПК).

Суд працює на основі спеціального регламенту, що детально регулює порядок його діяльності: прийняття громадян і ознайомлення їх з необхідними документами й матеріалами у справі; дії суду після отримання відповідної скарги; повідомлення зацікавлених осіб про судові засідання; процедуру його проведення; вимоги, що пред'являються до судового рішення й ціла низка інших питань процесуального характеру.

Вищий адміністративний суд є незалежним юрисдикційним органом і в прийнятті рішення по справах, що входять у його компетенцію, зобов'язаний керуватися тільки чинним законодавством. Його рішення мають обов'язкову силу для відповідного органу державного управління при повторному адміністративному розгляді справи. Нагляд за його діяльністю здійснює Верховний Суд Польщі. Він має право розглядати рішення ВАС у порядку надзвичайної ревізії, протеста міністра юстиції й голови Верховного Суду Польщі, а також приймати постанови, що містять відповідні юридичні питання, що

стосуються його функцій. При Вищому адміністративному суді діє бюро судової практики, що збирає й публікує найважливіші для діяльності цього органу судові рішення.

Кілька років тому у відання адміністративного суду законодавець передав цілий ряд справ, пов'язаних з реформою місцевого самоврядування в Польщі. Маючи своїм основним завданням децентралізацію державної влади, реформа створила систему особливих автономних територіальних одиниць – гмін. Їх повноваження відрізняються залежно від того, якого роду функції вони виконують: власні або делеговані їм державою. До власних функцій закон відносить управління в сфері охорони природного середовища, соціальної допомоги, охорони здоров'я, освіти, культури, комунального господарства, будівництва тощо. Передача гмінам спеціальних повноважень відбувається на основі особливих угод з урядовою адміністрацією і залежно від можливостей тієї або іншої гміни. Відповідно до цього розрізняються рівні державного контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування. Проте гміна має право на захист в адміністративному суді від неправомірних дій державних органів і посадовців. Гміна може оскаржити до суду рішення, що порушують її права як територіальної громади.

Адміністративний суд уповноважений також розглядати спори про компетенцію, що виникають між органами державної влади й органами місцевого самоврядування, а також питання, пов'язані з контролем за законністю прийняття останніми правових актів. Представники державної адміністрації, що здійснюють нагляд за діяльністю органів місцевого самоврядування, мають право оскаржити до суду рішення, що приймаються гміною в рамках власних або делегованих повноважень.

Особливі взаємовідносини пов'язують Вищий адміністративний суд з іншим органом судової влади в Польщі – Конституційним Трибуналом. Рішення останнього обов'язкові для адміністративного суду. Він повинен у ході розгляду конкретної справи враховувати висновки Трибуналу відносно законності нормативного акту, так чи інакше пов'язаного з адміністративним процесом. У разі, якщо в суду виникнуть сумніви в конституційності акту, що послужив основою для винесення рішення, ВАС має право звернутися з відповідним запитом у Конституційний Трибунал. Адміністративний суд уповноважений також входити в Трибунал з пропозицією про встановлення конституційності закону, якщо йде мова про акт, що стосується збройних сил і оборони країни, а також безпеки польської держави. ВАС надає Трибуналу інформацію, пов'язану з виявленими ним порушеннями законодавства

в ході виконавчо-розпорядчої діяльності адміністративного апарату держави. Судова практика показує, що найчастіше ВАС звертається в Трибунал у зв'язку з невиконанням законів, розпоряджень, наказів, інструкцій та інших актів, прийнятих відповідно урядом країни, його керівником, а також окремими міністерствами.

Отже, можна виділити три основні етапи в діяльності ВАС. На першому етапі (1981–1985 рр.) були вирішені організаційно-правові й кадрові питання, створені місцеві центри ВАС у польських воєводствах; визначена загальна концепція судової діяльності й форми співпраці з органами державної адміністрації, а також з представниками юридичної науки. Для другого етапу (1986–1990 рр.) була характерна стабілізація роботи адміністративного суду, зміцнення його позицій у правовій системі польської держави. У цей період до суду подавалося щорічно приблизно 13–14 тис. скарг, тобто всього за десять років – близько 115 тис. Кількість суддів збільшилася з дев'яти осіб на початку діяльності ВАС до 75 у кінці 1986 р. і 95 у 1990 р. [4, с. 78].

У 1990 р. почався третій етап, пов'язаний з реалізацією нових завдань, поставлених перед судовою владою і в умовах розширення меж її компетенції. Це розширення викликано переходом до так званої генеральної клаузули, тобто до принципу оскарження всіх адміністративних рішень, а також передачею у відання суду цілого ряду нових справ із захисту прав органів місцевого самоврядування.

А. Зелінський підкреслює, що вже з самого початку своєї діяльності ВАС намагався займати власну юридичну позицію й трактував адміністративні приписи передусім з точки зору забезпечення прав і інтересів громадян, цим заслужив повне визнання й довіру до себе з боку польського суспільства. Вже в перші місяці свого існування суду довелося займатися цілою низкою принципових питань, що виникли в ході розгляду підвідомчих йому справ, зокрема, юридичним визначенням адміністративного акту. Вирішення цього питання істотно розширило можливості судового контролю за законністю виконавчо-розпорядчої діяльності, у тому числі за рахунок поширення його на акти, видані органами, що формально не відносилися до державної адміністрації (підприємства, профспілки, кооперативи, громадські організації та ін.). Однією з проблем, що виникли в діяльності адміністративного суду, стала проблема юридичного трактування так званих оціночних понять, таких як, наприклад, “публічний інтерес”, “публічний правопорядок”, “державна безпека” тощо, а також питання трактування адміністративного розсуду. Суд дійшов висновку, що вказані питання мають бути

предметом юрисдикційної оцінки, зокрема, суд повинен досліджувати в повному обсязі, чи знаходиться оскаржуваний акт у межах адміністративного розсуду й чи відповідає він відповідним процесуальним вимогам [2, с. 13].

Об'єктом уваги з боку суду стали й процесуальні проблеми. Йому довелося давати юридичну характеристику такого поняття, як “сторона адміністративного провадження”, а також оцінювати виконання такої процесуальної умови, як попереднє подання скарги вищестоящому органу управління. А. Зелінський пише, що з часом зміцніло уявлення про те, що процес у Вищому адміністративному суді є процесом *sui generis*, і що в ньому не можуть домінувати ні чисто адміністративні, ні цивільно-процесуальні елементи, незважаючи навіть на те, що АПК містить бланкетну норму, що посиляє у разі не врегульованості тих або інших процесуальних положень – до Цивільного процесуального кодексу Польщі (ст. 211 АПК).

Одним з напрямів діяльності суду стало усунення з правового обороту дефектних актів нормативного характеру. ВАС став одним з найактивніших органів, що зверталися в Конституційний Трибунал з вимогою оцінити конституційність того чи іншого нормативного акту. Слід особливо підкреслити, що ВАС ввів у свою практику досвід безпосереднього застосування в ході розгляду підвідомчих йому справ положень польської Конституції і тим самим здійснював (до певної міри) конституційний контроль за законністю адміністративних актів. А. Зелінський підкреслює, що перехід у визначенні меж юрисдикційного контролю за законністю управлінської діяльності до генеральної клаузули й передача у відання адміністративного суду спорів, пов'язаних з реформою місцевого самоврядування, формують таку модель польської адміністративної юстиції, яка повною мірою реалізує всюди прийняті стандарти правової держави.

ВАС налагодив тісну співпрацю з органами державного управління найрізноманітніших рівнів. Вона виражалася в участі суддів у перепідготовці державних службовців, у запрошенні їх на суддівські конференції, присвячені проблемам застосування норм адміністративного права, у проведенні виїзних сесій у тих воєводських містах, де немає відповідних центрів ВАС, в організації численних дискусій з науковими і практичними працівниками тощо. Діяльність адміністративного суду відкрита для засобів масової інформації і користується великою увагою з боку польського суспільства.

IV. Висновки

Можна дійти висновку, що реформа адміністративного процесу і введення судово-

го контролю за законністю державного управління увінчалися в Польщі успіхом. Інститут адміністративної юстиції на ділі довів свою життєздатність і по праву зайняв гідне місце в польській правовій системі. Цей досвід може бути корисний і для вітчизняного законодавця.

Список використаної літератури

1. Zielinsky A. Reforma postepowania administracyjnego / A. Zielinsky // Nowe prawo. – 1980. – № 5. – S. 5–8.
2. Zielinsky A. Z perspektywy dziesięciolecia Naczelnego Sadu Administracyjnego / A. Zielinsky // Panstwo i prawo. – 1990. – № 9. – S. 11–14.
3. Zawadzki S. Teoretyczne i legislacyjne aspekty projektu nowelizacji kodeksu postepowania administracyjnego / S. Zawadzki // Panstwo i prawo. – 1979. – № 11. – S. 24–25.
4. Пилипенко А.Н. Административная юстиция в зарубежных государствах / А.Н. Пилипенко // Законодательство и экономика. – 1996. – № 3–4. – С. 77–81.

Стаття надійшла до редакції 02.09.2013.

Апаров А.М. Польский опыт организации административной юстиции

В статье исследована история развития института административной юстиции в Польше, особенности становления административных судов в условиях административно-территориальной реформы, компетенция административных судов, а также особенности административных производств в административных судах Польши.

Ключевые слова: административно-процессуальное право, административное право, государственное управление, общественные отношения, административная юстиция, административно-процессуальное законодательство.

Апаров А. Polish experience of organization of administrative justice

The administrative justice became inalienable and besides by the effectively operating element of the Polish legal system. Reform of Administratively-judicial code of Poland during that in Poland there was the created institute of judicial control after legality of administrative activity became the result of deputy initiative. This circumstance evidently enough testifies that introduction of institute of administrative justice was conditioned by the objective, realized majority of Polish society by a social necessity. In the Administratively-judicial code of Poland the norms are systematized and regulate the order of delivery to the interested persons of different sort of administrative certificates, it was examined the terms of their delivery, terms, and also foreseen possibility of appeal of refuse in realization of similar actions. A substantial short story consisted in introduction of institute of world agreement between parties of administrative realization.

A number of new judicial terms, necessary for implementation of corresponding administrative actions has been set in the Administratively-judicial code of Poland, many terms are considerably brief here. Some positions of code are the stabilities of administrative decisions sent to providing. The serious changes of administratively-judicial code consisted in introduction of institute of judicial control after legality of decisions of organs of state administration.

Consideration of administrative spores in Poland is outside the competence of general courts, id est it is built on the continental model of administrative justice. For the dispatch of businesses a legislator created the special jurisdiction organ – Higher administrative court this category. This court is plenipotentiary to take to the consideration complaints about the illegal decisions of organs of state administration.

The administrative court is plenipotentiary also to examine spores about a competence, that arise up between public authorities and organs of local self-government, and also questions related to control after legality of acceptance last legal acts.

Key words: administratively-judicial law, administrative law, public administration, public relations, administrative justice, administratively-judicial legislation.

ЮРИДИЧНИЙ СКЛАД АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

У статті досліджено поняття суб'єкту, суб'єктивної сторони, об'єкту й об'єктивної сторони адміністративного правопорушення, судову практику у провадженні справ про адміністративні правопорушення, особливості адміністративної відповідальності юридичних осіб за чинним законодавством України.

Ключові слова: адміністративне правопорушення, адміністративний делікт, юридична відповідальність, адміністративна відповідальність, адміністративні стягнення, вина, органи державної влади.

I. Вступ

Будь-яке протиправне, винне діяння, за здійснення якого чинним законодавством України передбачена адміністративна відповідальність, може бути визнане правопорушенням тільки за наявності у відповідному діянні певних ознак (елементів) складу адміністративного правопорушення.

II. Постановка завдання

Метою статті є дослідження особливостей юридичного складу адміністративного правопорушення.

III. Результати

Питання адміністративної деліктності та адміністративної відповідальності досліджувалися в працях В.Б. Авер'янова, Д.М. Бахраха, К.С. Бельського, Ю.П. Битяка, С.М. Братуся, Л.К. Воронової, І.А. Галагана, І.П. Голосніченка, В.І. Димченка, Є.В. Додіна, Л.В. Ковалю, С.В. Ківалова, Ю.М. Козлова, А.Т. Комзюка, В.М. Кудрявцева, М.Ф. Кузнєцова, Б.М. Лазарева, Д.М. Лук'янця, М.С. Малєйна, В.І. Новосолова, О.В. Овчарової, В.А. Ойгензихта, В.Ф. Опришка, С.В. Петкова, В.П. Петкова, В.І. Ремньова, І.С. Самощенко, М.С. Студеникиної, В.А. Тархова, Е.М. Трубецького, Ю.С. Шемшученка, О.М. Якуби та багатьох інших.

Теорія права передбачає чотири елементи складу правопорушення: об'єкт; об'єктивна сторона; суб'єкт; суб'єктивна сторона.

Першим "базовим" визначеним елементом юридичного складу адміністративного правопорушення є об'єкт. За загальним правилом, об'єктом адміністративного проступку є те, на що зазіхає протиправне діяння: державний або громадський порядок, права й свободи громадян, усі форми власності, встановлений порядок управління. Можна сказати, що всі вказані ознаки об'єкта характеризують певні групи суспільних відносин, що складаються у сфері виконавчо-розпорядчої діяльності органів державної влади й місцевого управління. При цьому необхідне істотне уточнення: об'єк-

том адміністративного правопорушення можуть бути тільки ті суспільні відносини, які в установленому порядку регулюються правовими нормами. За допомогою методів адміністративного права органи державної влади й місцевого самоврядування встановлюють правила належної або можливої поведінки. Але заходи адміністративної відповідальності за їх порушення встановлюються тільки органом законодавчої влади, тобто Верховною Радою України. Отже, тільки ці суспільні відносини можуть бути об'єктом адміністративного правопорушення.

Отже, об'єктом адміністративного правопорушення є суспільні відносини у сфері державного управління, що врегульовані нормами адміністративного права й охороняються заходами адміністративної відповідальності. При цьому важливо відмітити істотне уточнення Б.В. Росинського, в якому "суспільні відносини, що є об'єктом адміністративного правопорушення, регулюються не лише нормами адміністративного, але в ряді випадків і нормами конституційного, екологічного, трудового, земельного, фінансового й інших галузей права. Проте охороняються вони тільки нормами КпАП" [6, с. 12].

Об'єкти адміністративних правопорушень можна класифікувати за родовими об'єктами, наприклад, суспільні відносини, що охороняються законом, у сфері: охорони природи, використання природних ресурсів, охорони культурної спадщини (гл. 7 КУпАП); захисту житлових прав громадян, житлово-комунального господарства й благоустрою (гл. 11 КУпАП); стандартизації, якості продукції, метрології та сертифікації (глава 13 КУпАП); громадського порядку й громадської безпеки (гл. 14 КУпАП).

У випадках, якщо виявлене протиправне діяння зазіхає на суспільні відносини, що не охороняються нормами КУпАП або інших законів про адміністративні правопорушення, то відсутній об'єкт адміністративного

правопорушення, а отже й склад проступку в цілому.

Другим елементом юридичного складу правопорушення є об'єктивна сторона – зовнішня характеристика, зовнішній прояв здійсненого протиправного діяння. Воно може здійснюватися у формі дії (дрібне хуліганство, ст. 173 КУпАП) або бездіяльності (несплата або несвоєчасна сплата єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, ст. 165¹ КУпАП). В обох варіантах слід мати на увазі, що як дія, так і бездіяльність мають бути заборонені чинним законодавством України.

Об'єктивна сторона правопорушення припускає наявність шкідливих наслідків вчиненого делікту. Більше того, крім указаних правових моментів законодавець передбачає також наявність третьої ознаки – причинно-наслідковому зв'язку між ними. Встановити такий зв'язок означає виявити обставини появи шкідливих наслідків, визначити, чи настали вони дійсно в результаті протиправного діяння або з інших причин, як це діяння вплинуло на характер цих наслідків.

Наявність шкідливих наслідків не завжди обов'язкові. У деяких деліктах законодавець передбачив лише факт здійснення передбаченого нормами права протиправного діяння без урахування можливих його наслідків, наприклад, управління транспортним засобом водієм, що знаходиться в стані сп'яніння (ч. 1 ст. 129 КУпАП допуск до керування транспортними засобами водіїв, які перебувають у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння, або у хворобливому стані, або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, або таких, що не пройшли у встановлений строк медичного огляду, – тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб, відповідальних за технічний стан, обслуговування, експлуатацію транспортних засобів, громадян – суб'єктів господарської діяльності від двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян). У цьому випадку має місце формальний склад адміністративного правопорушення.

З урахуванням конкретних обставин справи про адміністративне правопорушення наявність шкідливих наслідків може мати принципове значення в правозастосовній практиці. Здійснення проступку потерпілій стороні може бути причинний майновий збиток, тобто адміністративне правопорушення може характеризуватися матеріальним складом. У цьому випадку встановлення причинного зв'язку обов'язкове, тільки при його наявності суддя, що розглядає справу про адміністративне правопорушення, або суд у порядку цивільного судочинства

має право вирішити питання про відшкодування майнового збитку (ст. 40 КУпАП).

Шкідливі наслідки здійсненого протиправного діяння не повинні залишатися не поміченими для відповідних посадових осіб органів адміністративної юрисдикції. При подібному розвитку адміністративно-юрисдикційного процесу встановлений факт наявності причинного зв'язку між проступком і шкідливими наслідками має істотне правове значення. При цьому помітимо, що в цьому випадку йдеться про прямий зв'язок. Указані обставини можуть вплинути на вибір виду адміністративного покарання, особливо при його альтернативності.

У ряді елементів, що становлять об'єктивну сторону адміністративного правопорушення, слід визначати: власне протиправне діяння (дія або бездіяльність); шкода, заподіяна цим діянням для суспільних відносин; наявність причинно-наслідкових зв'язків між здійсненим правопорушенням і шкодою, що настала; час, місце й інші обставини, за яких було здійснено правопорушення; прийоми й засоби здійснення адміністративного правопорушення [2, с. 45].

Тільки своєчасне, всебічне й повне з'ясування вказаних питань у практичній діяльності дасть змогу встановити об'єктивну сторону виявленого делікту.

Третім елементом юридичного складу адміністративного правопорушення є суб'єкт вчиненого делікту. Цей елемент має важливе місце і принципове значення в системі елементів складу правопорушення. У спеціальній літературі саме цьому елементу присвячені праці вчених-адміністративістів, що підтверджує його процесуально-правове значення.

За чинним законодавством України суб'єктами адміністративного правопорушення визнаються фізичні й юридичні особи, що мають здатність і фактичну можливість нести юридичну відповідальність за вчинене протиправне діяння. Існує певна система суб'єктів адміністративних правопорушень.

До суб'єктів адміністративних правопорушень належать фізичні і юридичні особи, незалежно від організаційно-правових форм і форм власності. "Їх об'єднує те, що всі вони володіють особливою юридичною якістю – адміністративною правоздатністю, тобто здатністю отримувати відповідний комплекс юридичних прав і обов'язків адміністративно-правового характеру й нести відповідальність за їх реалізацію. Для того, щоб суб'єкт адміністративного права став учасником адміністративно-правових відносин, він повинен мати адміністративну деліктоздатність, тобто практичну здатність реалізувати свою адміністративну правоздатність у рамках конкретних адміністративно-правових відносин" [3, с. 87].

На думку А.Ю. Якимова, під суб'єктом правопорушення доцільно розуміти абстрактну особу (фізичну або юридичну), передбачену правовими нормами [9, с. 6]. Викладене уточнення має принципове значення. На нашу думку, в системі суб'єктів адміністративних правопорушень має бути присутньою чітка організація, яку покликано забезпечити згадані А.Ю. Якимовим правові норми. Статус суб'єкта, тобто сукупність прав і обов'язків на кожній окремо взятій стадії провадження у справах про адміністративні правопорушення визначається правовими нормами.

У спеціальній юридичній літературі з пропонованого до вивчення питання можна відмітити фактичну відсутність у вчених-адміністративістів єдиного підходу за кількісно-якісною характеристикою суб'єктів адміністративних правопорушень.

Фізичних осіб як суб'єктів адміністративних правопорушень можна класифікувати за такою схемою: суб'єкти загальної адміністративної відповідальності, які в свою чергу поділяються на громадян України, іноземних громадян і осіб без громадянства, та суб'єкти спеціальної адміністративної відповідальності, які окрім загальних ознак (осудність і вік) мають спеціальні ознаки, зокрема ознаки посадової особи.

На думку Б.В. Росинського, в законодавстві розрізняються загальні суб'єкти – будь-які осудні особи, які досягли 16 років, спеціальні суб'єкти – посадовці, водії, неповнолітні та ін., а також особливі суб'єкти – військовослужбовці й інші особи, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів або спеціальних положень про службу. Для одних з цих категорій суб'єктів законом встановлені додаткові підстави для адміністративної відповідальності, для інших – обмеження застосування заходів адміністративної відповідальності” [6, с. 9].

За загальним правилом, заходами адміністративної відповідальності можуть бути задіяні лише суб'єкти, що характеризуються осудністю. Ст. 17 КУпАП встановлює, що особа, яка діяла в стані крайньої необхідності, необхідної оборони або яка була в стані неосудності, не підлягає адміністративній відповідальності. Відповідно до ст. 18 КУпАП не є адміністративним правопорушенням дія, яка хоч і передбачена цим Кодексом або іншими законами, що встановлюють відповідальність за адміністративні правопорушення, але вчинена в стані крайньої необхідності, тобто для усунення небезпеки, яка загрожує державному або громадському порядку, власності, правам і свободам громадян, установленому порядку управління, якщо ця небезпека за таких обставин не могла бути усунута іншими засобами і якщо заподіяна шкода є менш значною, ніж відвернена шкода.

Дотримання цього правового припису може, з урахуванням конкретних обставин справи, викликати певні процесуальні проблеми. Для встановлення осудності або неосудності суб'єкта таких правовідносин може знадобитися проведення судово-психіатричної експертизи, а це, в свою чергу, призведе до того, що період з дня здійснення особою правопорушення до розгляду справи суддею має перевищити 2-місячний строк.

Законом визначений адміністративно-правовий статус цих суб'єктів на різних стадіях провадження у справах про адміністративні правопорушення. У зв'язку з цим повинні враховуватися деякі процесуальні особливості статусу суб'єкта адміністративних проступків.

Відповідно до ст. 268 КУпАП особа, яка притягається до адміністративної відповідальності має право: знайомитися з матеріалами справи, давати пояснення, подавати докази, заявляти клопотання; при розгляді справи користуватися юридичною допомогою адвоката, іншого фахівця в галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи, виступати рідною мовою й користуватися послугами перекладача, якщо не володіє мовою, якою ведеться провадження; оскаржити постанову по справі. Справа про адміністративне правопорушення розглядається в присутності особи, яка притягається до адміністративної відповідальності. Під час відсутності цієї особи справу може бути розглянуто лише у випадках, коли є дані про своєчасне її сповіщення про місце й час розгляду справи і якщо від неї не надійшло клопотання про відкладення розгляду справи.

Справа про адміністративне правопорушення розглядається за участю особи, відносно якої вона ведеться. Цей суб'єкт правопорушення, як правило, займає активну позицію, намагаючись уникнути відповідальності або отримати “м'якше” покарання. При цьому в порядку захисту своїх прав особа, що притягається до адміністративної відповідальності, має право обрати пасивну форму свого захисту. Ст. 62 Конституції України зафіксувала презумпцію невинуватості.

Приведені аргументи свідчать, що при ознайомленні з усіма матеріалами справи особа, яка притягається до відповідальності, звичайно ж, дізнається, за здійснення якого правопорушення вона притягається. Посадова особа органу адміністративної юрисдикції в повсякденній практичній діяльності має неухильно керуватися вимогою закону про розгляд справи про адміністративне правопорушення в присутності суб'єкта адміністративного правопорушен-

ня. У його відсутність покарання може бути застосоване лише у випадках, коли є дані про своєчасне його сповіщення про місце й час розгляду справи і якщо від нього не надходило клопотання про відкладення розгляду справи або таке клопотання залишено без задоволення. Законодавством не визначена форма клопотання.

У процесі застосування адміністративних покарань, на нашу думку, треба враховувати таку обставину, що особа, яка притягається до відповідальності, з урахуванням невизначення форми клопотання має право заявити його як в усній, так і в письмовій формі. При цьому представляється, що перевагу потрібно віддати письмовій формі. При певному розвитку адміністративно-деліктних відносин не можна унеможливити оскарження постанови про застосування адміністративного покарання. Залучене до матеріалів справи письмове клопотання зацікавленої особи сприятиме об'єктивному, повному й усебічному розгляду скарги.

Отже, хоча присутність особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, й не є обов'язковою умовою розгляду справи, проте потрібне належне її сповіщення. В юридичній літературі зустрічаються помилкові думки про правові вимоги до порядку сповіщення особи. Наприклад, можна прочитати, що "сповіщення, особливо несудового органу, може бути вислане рекомендованим листом з повідомленням без яких-небудь судових відміток. У цьому випадку воно доставляється листоношею в поштову скриньку адресата з відміткою працівника пошти на повідомленні про доставку (розпис адресата в цьому випадку не передбачений). Таке повідомлення у справі може служити доказом доставки адресатові сповіщення" [8, с. 9]. У такому випадку відсутня головна складова процесу – кінцева спрямованість, досягнення бажаної мети цієї процесуальної дії.

Заслугує на увагу інша позиція, що полягає в цілеспрямованих, активних діях відповідних посадовців адміністративної юрисдикції, в тому числі й після відправки повістки, а найголовніше, при отриманні не врученої з яких-небудь причин повістки [4, с. 54].

Вивчення правозастосовної практики в ряді регіонів України, на жаль, не дає змогу стверджувати про подібний підхід при здійсненні провадження у справах про адміністративні правопорушення. Анкетування й інтерв'ювання посадових, а в ряді випадків і осіб, які притягаються до відповідальності, дає змогу виявляти формалізм у практичному аспекті адміністративно-юрисдикційної діяльності.

У матеріалах справи мають бути дані, що дають змогу достовірно судити про належне сповіщення особи, яка притягається до від-

повідальності, про час і місце розгляду справи про адміністративне правопорушення. Наявність тільки корінців спрямованих повісток без розпису особи про їх отримання є явно недостатнім. Ця обставина за відсутності відомостей про отримання повісток не означає належного повідомлення про час і місце розгляду справи.

Заочне застосування адміністративного покарання не бажане. Завдання юрисдикційного органу полягає не стільки в покаранні, скільки у вихованні й перевихованні суб'єкта адміністративного правопорушення, а це може бути досягнуто лише в разі особистої присутності винного при призначенні йому адміністративного покарання. Особливо важлива присутність порушника в разі застосування до нього таких заходів адміністративного впливу, як попередження.

Верховний Суд України неодноразово звертав увагу на необхідність присутності при розгляді справи особи, яка притягається до адміністративної відповідальності. На думку вищої судової інстанції, несповіщення особи про місце й час розгляду справи, а також розгляд справи заочно без його згоди слід визначати як порушення порядку застосування адміністративного покарання, що є обов'язковим для органів і посадовців, які розглядають справу й застосовують покарання. Наприклад, відповідно до постанови в. о. Голови верховного суду України від 4 вересня 2002 року, розглянувши матеріали адміністративної справи в порядку нагляду, в. о. Голови Верховного Суду України визнав, що зазначені судові рішення є незаконними й підлягають скасуванню, а справа – закриттю з таких підстав. Згідно зі ст. 268 КпАП справа про адміністративне правопорушення розглядається в присутності особи, яка притягується до адміністративної відповідальності. За відсутності цієї особи справу може бути розглянуто лише у випадках, коли є дані про те, що її своєчасно повідомлено про місце й час розгляду, і від неї не надійшло клопотання про відкладення останнього. Ці вимоги закону суддею не додержано. У матеріалах справи немає будь-яких даних про те, що Д. було повідомлено про розгляд справи щодо нього в суді. Таким чином, суд порушив законні права Д., передбачені ч. 1 ст. 268 КпАП, а саме: знайомитися з матеріалами справи, давати пояснення, подавати докази, заявляти клопотання, користуватись юридичною допомогою.

Принциповою новелою чинного законодавства України є віднесення до суб'єктів адміністративних правопорушень юридичних осіб. У Кодексі України про адміністративні правопорушення вживається термін "особа", але конкретизації щодо того, які саме особи (фізичні чи юридичні) є

суб'єктами адміністративних проступків, КУПАП не дає. Водночас, уважно проаналізувавши норми щодо віку, після досягнення якого настає відповідальність, обставин, які виключають адміністративну відповідальність неосудної особи, мети адміністративного стягнення тощо, можна дійти висновку, що КУПАП встановлює адміністративну відповідальність лише фізичних осіб. Такі норми містять закони України "Про зайнятість населення", "Про об'єднання громадян", "Про відповідальність підприємств, їх об'єднань, установ та організацій за правопорушення у сфері містобудування", "Про виключну (морську) економічну зону", "Про патентування деяких видів підприємницької діяльності", "Про відповідальність підприємств, установ та організацій за порушення законодавства про ветеринарну медицину", "Про електроенергетику", "Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними" та деякі інші. Досліджуючи приписи наведених вище законів, які встановлюють відповідальність юридичних осіб, можна дійти висновку, що частина законів включає позначення цієї відповідальності, не передбачаючи розміру штрафних санкцій, порядку провадження в справі тощо [2, с. 457].

У практичній правозастосовній діяльності встановлення елементів юридичного складу здійсненого юридичною особою адміністративного правопорушення викликає проблеми, в першу чергу, при встановленні суб'єктивної сторони правопорушень. Учені не досягли єдиного підходу щодо цього питання. Аналіз існуючих точок зору як прибічників, так і категоричних супротивників адміністративної відповідальності колективних утворень показує, що в кожній зі сторін свої аргументи й "бачення" відповідних правових норм. Ті й інші аргументовано відстоюють свої позиції.

У ряді випадків прибічники вини колективів дуже своєрідно переконують в її необхідності. Наприклад, стверджується, що "в адміністративному праві може існувати комплексне розуміння вини юридичної особи, що включає об'єктивний і суб'єктивний підходи. Об'єктивна вина – це вина організації з точки зору державного органу, що застосовує адміністративне покарання залежно від характеру конкретних дій або бездіяльності юридичної особи, що порушує встановлені правила; суб'єктивна вина – відношення організації в особі її колективу, адміністрації, посадових осіб до протиправного діяння" [1, с. 345].

Слід також відмітити, що при застосуванні адміністративної відповідальності відносно юридичних осіб дуже проблематичним видається дотримання найважливіших

принципів законності та індивідуалізації. У колективах працює певна кількість працівників, що характеризуються як позитивно, так і негативно. Не можна стверджувати про однакове відношення їх до здійсненого колективом проступку. Призначення в цьому випадку адміністративної відповідальності набуває характеру формальності у визначенні змісту й характеру вини.

"Адміністративна відповідальність юридичних осіб у вигляді штрафу свідомо асоціальна й за великим рахунком безглузда, оскільки по суті відводить від будь-якої відповідальності дійсно винних – посадових осіб і передусім керівників. Частіше така відповідальність перекладається на "рядових" працівників, які не можуть бути винними за своїм положенням в якому-небудь трудовому колективі і не стимулює винних керівників до вжиття заходів з покращення організаційної роботи, в тому числі для встановлення дійсно винних осіб" [7, с. 246].

Четвертий елемент – суб'єктивна сторона адміністративного правопорушення вказує на психічний стан особи в момент здійснення нею адміністративного правопорушення. Зміст її складає одна з форм вини (намір або необережність) суб'єкта протиправного діяння, що є обов'язковою умовою притягнення його до адміністративної відповідальності.

Суб'єктивна сторона має декілька складових, до яких належать вина правопорушника, а також мета й мотив його діяльності. Визначальне місце при цьому займає вина як найважливіша суб'єктивна основа, без якої правова відповідальність не може мати місця.

Широке визначення вини дав І.А. Галаган: "Вина – це психічне відношення особи до здійснюваної нею протиправної дії або бездіяльності у формі наміру або необережності, а також і до їх наслідків" [5, с. 170].

Слід звернути увагу на наявність у структурі вини інтелектуального й вольового моментів. Чинне законодавство України передбачає дві форми вини: намір і необережність. У спеціальній юридичній літературі можна знайти, що "вина може бути умисною або необережною". У цьому випадку маються на увазі форми вини, що в повному обсязі відповідає положенням теорії права.

Перша форма вини поділяється, у свою чергу, на прямий і непрямий намір. Відмінність між вказаними формами вини полягає в особливостях інтелектуального й вольового моментів.

Прямий намір має місце у випадках, коли особа усвідомлює громадську небезпеку свого діяння, передбачає можливість або неминучість настання суспільно небезпечних наслідків і бажає їх настання (напри-

клад, перевищення встановленої швидкості руху транспортного засобу). Особа отримує необхідну інформацію про об'єкт протиправного посягання, формує на основі її аналізу мотиви, цілі, наміри і, нарешті, плани й варіанти здійснення своєї протиправної поведінки, які потім реалізує. Іншими словами, суб'єкт діє цілком усвідомлено, на основі всебічного знання зовнішніх умов і керуючи своєю поведінкою.

Непрямий намір має місце у випадках, коли особа усвідомлює громадську небезпеку свого діяння, передбачає можливість настання суспільно небезпечних наслідків, не бажає, але свідомо допускає їх настання або відноситься до них байдуже.

Відмінність між прямим і непрямим наміром полягає в характері передбачення шкідливих наслідків і вольового відношення до них. Законодавець при конструюванні відповідних правових норм вказав лише на усвідомлення загрози громадській безпеці здійснюваних діянь. Зауважимо, що в цьому випадку відсутня правова установка на необхідність усвідомлення протиправності здійснюваних діянь, отже можна зробити остаточний висновок, що усвідомлення протиправності не включається в структуру наміру й не підлягає обов'язковому документуванню й доведенню.

Друга форма вини – необережність, що проявляється в легковажності або недбалості. Адміністративне правопорушення вважається здійсненим з легковажності у разі, якщо суб'єкт відповідного правопорушення передбачав можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння, але без достатніх до того підстав самовпевнено розраховував на їх уникнення. Вольовий момент легковажності спрямований на запобігання шкідливим наслідкам, а не на бажання їх настання або свідоме допущення, що має місце при прямому або непрямому намірі.

Другий різновид необережності – недбалість – полягає в тому, що суб'єкт проступку не передбачає можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння, хоча за умов необхідної уважності й передбачливості повинен був і міг їх передбачати. Суть недбалості проявляється в особливому вольовому моменті, що характеризується критеріями: об'єктивний – “повинен був” і суб'єктивним – “міг передбачати”.

У спеціальній юридичній літературі відзначаються додаткові елементи суб'єктивної сторони – мети й мотивів адміністративного делікту. Але вони не завжди є обов'язковою умовою або основою застосування заходів адміністративної відповідальності.

Наприклад, допуск до керування транспортним засобом особи, яка не має права на керування транспортним засобом (ст. 129 КУпАП). Можна стверджувати, що наявність у діях винної особи мети й мотиву правопорушення є факультативною умовою.

IV. Висновки

В адміністративному праві існує розуміння вини юридичної особи як комплексного явища, що включає об'єктивний і суб'єктивний критерії. Об'єктивна вина – це вина організації з точки зору державного органу, що призначає адміністративне покарання залежно від характеру конкретних дій або бездіяльності юридичної особи, що порушують встановлені правила поведінки; суб'єктивна вина – відношення організації в особі її колективу, адміністрації, посадових осіб до протиправного діяння. Об'єктивне ставлення – дуже небезпечне явище, неприпустиме в правовій державі й суспільстві, оскільки на догоду “відомчому інтересу” ігноруються такі засадничі категорії, як вина, презумпція невинуватості, тягар доведення.

Список використаної літератури

1. Административное право / под ред. О.М. Козлова и Л.Л. Попова. – М. : Юристъ, 2000. – 420 с.
2. Адміністративне право України. Академічний курс: підруч.: у 2 т. / ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). – К. : Юридична думка, 2004. – Т. 1. Загальна частина. – 584 с.
3. Адміністративне право України: підручник / Ю.П. Битяк, В.М. Гаращук, О.В. Дяченко та ін.; за ред. Ю.П. Битяка. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 544 с.
4. Богатырев Н. Как обеспечить явку участников процесса на первое судебное заседание / Н. Богатырев // Российская юстиция. – 2002. – № 11. – С. 53–55.
5. Галаган И.А. Административная ответственность в СССР (государственное и материально-правовое исследование): монография / И.А. Галаган. – Воронеж : 1970. – 256 с.
6. Россинский Б.В. Административная ответственность : курс лекций / Б.В. Россинский. – М. : Норма, 2004. – 280 с.
7. Солдатов А.П. Проблемы административной ответственности юридических лиц / А.П. Солдатов. – Краснодар : Краснодарский ЮИ МВД России, 1999. – 390 с.
8. Турусов А.А. Осторожно: КоАП – защищайтесь! (Административные правонарушения) / А.А. Турусов. – Ростов-на-Дону, 1999. – 220 с.
9. Якимов А.Ю. Статус субъекта права (теоретические вопросы) / А.Ю. Якимов // Государство и право. – 2003. – № 4. – С. 5–8.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2013.

Беликова Е.В. Юридический состав административного правонарушения

В статье исследовано понятие субъекта, субъективной стороны, объекта и объективной стороны административного правонарушения, судебную практику в осуществлении дел об административных правонарушениях, особенности административной ответственности юридических лиц по действующему законодательству Украины.

Ключевые слова: административное правонарушение, административный деликт, юридическая ответственность, административная ответственность, административные взыскания, вина, органы государственной власти.

Belikova O. The legal composition of administrative crime

The article deals with the concept to the subject, subjective side, object and objective side of administrative crime, judicial practice in realization of businesses about administrative crimes, the features of administrative responsibility of legal entities on the current legislation of Ukraine.

The object of administrative crime are public relations in the field of public administration, that is well-regulated the norms of administrative law and guarded by the measures of administrative responsibility.

The second element of legal composition of offence is an objective side – external description, external display of realizable illegal act. It can come true in form an action or inactivity. The objective side of offence assumes the presence of harmful consequences of perfect delict.

The third element of legal composition of administrative crime is a subject of perfect delict. This element has an important place and fundamental value in the system of elements of composition of offence. On the current legislation of Ukraine physical and legal persons have ability and actual possibility to bear the legal responsibility for a perfect illegal act confess the subjects of administrative crime.

Fourth element – the subjective side of administrative crime specifies on the mental condition of person in the moment of realization by her administrative crime. The table of contents of its folds one of forms of guilt (intention or carelessness) of subject of illegal act that is the obligatory condition of bringing in of its to administrative responsibility.

There are additional elements of subjective side – aim and reasons of administrative delict. But they not always are an obligatory condition or basis of application of measures of administrative responsibility.

Key words: administrative crime, administrative delict, legal responsibility, administrative responsibility, administrative penalties, wines, public authorities.